

Логічні межі понять сторін та предмета договору як елементів договору купівлі-продажу

С. Я. Вавженчук,
кандидат юридичних наук,
адвокат, доцент кафедри
цивільного та трудового
права юридичного
факультету Київського
національного економічного
університету імені Вадима
Гетьмана

Правові дослідження регулювання договірних відносин у сфері купівлі-продажу є актуальними за умов ринкової економіки через те, що договірна конструкція купівлі-продажу посідає одне з чільних місць в цивільному та господарському праві. Але певне коло теоретико-практичних аспектів у цій сфері залишається недостатньо дослідженим та, безумовно, дискусійним.

Грунтовне дослідження проблематики правового регулювання договору купівлі-продажу надасть можливість поглибити праворозуміння складних та багатовимірних договірних моделей, забезпечити захист та охорону не тільки цивільних, а й господарських прав осіб, покращити ефективність цивільного обороту на тлі сучасного стану ринку в державі.

Питаннями правового регулювання договору купівлі-продажу переймалися такі українські науковці, як О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова, В. В. Луць, Р. А. Майданик, Я. М. Шевченко та інші.

Метою нашої статті є дослідження особливостей сторін та предмета договору як елементів договору купівлі-продажу.

Як відомо, сторонами договору купівлі-продажу є продавець та покупець. За загальним правилом, продавцем та покупцем за договором купівлі-продажу можуть бути будь-які учасники цивільного обороту (зокрема, фізичні або юридичні особи; виробники товарів, посередники, споживачі, організатори торгівлі). Але кожен такий учасник має відповідати певному переліку вимог. Зокрема, продавець та покупець повинні мати належний обсяг правоздатності та дієздатності.

Продавцем, як правило, є особа, яка володіє правом власності на майно або обмеженим речовим правом щодо розпорядження таким майном. Так, відповідно до ст. 568 Цивільного кодексу України (далі – ЦК), право продажу товару, крім випадків примусового продажу та інших, встановлених законом, належить власникові товару [1].

ЦК України не роз'яснює, що потрібно розуміти під поняттям «примусовий продаж». Зокрема, ст. 28 Закону України «Про заставу» [2] вказує лише на примусову продаж заставленого майна як на підставу припинення застави. Продаж майна на виконання судового рішення і буде тим випадком продажу майна, що здійснюється продавцем (представником компетентного органу держави), який не є власником майна і не є його законним представником.

Повноваження щодо розпорядження майном у якості товару також може бути надано особі, яка не є власником цього майна та не має жодних обмежених речових прав щодо розпорядження таким майном. Так, відповідно до ст. 1011 ЦК України, при укладенні договору комісії між комітентом (власником товару) та комісіонером останній діє від свого імені та виступає продавцем цього товару за договором купівлі-продажу.

Покупцем за договором купівлі-продажу може бути будь-яка особа,

яка є учасником цивільного обороту. За загальним правилом, покупець набуває права власності на майно, яке він придбав у продавця. Однак особа може бути покупцем і не набути права власності на товар. Зокрема, до таких осіб належать суб'єкти права оперативного управління та господарського відання. В цьому випадку власником товару буде особа, яка володіє майном такої юридичної особи. Також до покупців, які не набувають права власності на товар, належить комісіонер, виконуючий договір комісії.

Суб'єктний склад зазначеного договору має власні характерні особливості. Специфіка відносин купівлі-продажу може визначати окремі умови участі у договорі купівлі-продажу – як покупця, так і продавця. Такі умови можуть впливати із публічної складової, що може втілюватись у нормі закону (встановлення спеціальних правил), особливостей правового режиму товару (наприклад, купівлі-продажу вогнепальної зброї) або окремого виду договору тощо.

В межах договору купівлі-продажу покупець та продавець взаємодіють між собою, керуючись властивими договірному праву принципами свободи договору, рівності сторін, економічної незалежності. Особи на власний розсуд визначають необхідність укладення договору купівлі-продажу. Але існують випадки, які містять виключення із такого правила. Зокрема, це має місце в разі зобов'язання щодо укладення такого договору купівлі-продажу, яке виникає на підставі вимоги до продавця, передбаченої законодавством. Прикладом такого виключення може слугувати здійснення закупівлі товарів для державних потреб. Ще одним виключенням із загального правила буде випадок взяття на себе добровільного зобов'язання. Зокрема, таке добровільне зобов'язання може виникнути у особи шляхом укладення попереднього договору купівлі-продажу на підставі ст. 635 ЦК України.

Взаємодія сторін договору купівлі-продажу завжди відбувається із врахуванням його предмета. Під предметом договору купівлі-продажу слід розуміти сукупність нижченаведених дій:

- дія продавця, спрямована на передачу товару покупцю;
- дія покупця, спрямована на прийняття товару;
- дія покупця, спрямована на сплату за товар ціни;
- дія продавця, спрямована на прийняття сплати ціни товару.

На думку М.І. Брагінського, правовідносинам, які впливають з договору купівлі-продажу, при-

таманні два роди об'єктів: об'єктом першого роду буде дія зобов'язаної особи, а об'єктом другого роду буде річ, яка в результаті такої дії буде передаватися [3, 23].

О. С. Іоффе вважав, що предмет (об'єкт) договору купівлі-продажу має виражатися не в одному, а в двох матеріальних, юридичних та вольових об'єктах. Під матеріальним об'єктом договору купівлі-продажу він розумів майно, що продається, та грошову суму, яка сплачується за це майно. До того ж матеріальним об'єктом може бути лише майно, яке не вилучене з цивільного обігу. Під юридичним об'єктом договору купівлі-продажу, на його переконання, слід було розуміти безпосередньо дії сторін із передачі майна та сплати грошей, а під вольовим об'єктом – індивідуальну волю продавця та покупця в межах чинного законодавства [4, 250].

Стосовно розмежування предмета та об'єкту договору купівлі-продажу, варто звернути увагу на позицію законодавця, який під терміном «предмет договору» має на увазі його об'єкт, а саме товар. Із змісту глави 54 ЦК України можна виокремити істотні умови договору купівлі-продажу.

Умова щодо предмета є істотною умовою такого договору. З погляду реалізації принципу свободи договору, законодавчо не визначено переліку майна, яке може становити собою предмет договору купівлі-продажу. Адже наявність такого переліку значно б звузила можливість застосування конструкції цього договору в цивільному обороті. Відповідно до ч. 1 ст. 656 ЦК України, предметом договору купівлі-продажу може виступати товар, який є у продавця на момент укладення договору або який буде створений (придбаний, набутий) продавцем у майбутньому. ЦК України, визначаючи предмет договору купівлі-продажу через поняття «товар», не розкриває змісту останнього. Враховуючи ч. 6 ст. 139 Господарського кодексу України, «товарами» у складі майна суб'єктів господарювання визнаються як вироблена продукція (товарні запаси), так і виконані роботи та послуги [5].

Деякі науковці вказують на те, що поняття «товар» у договорі купівлі-продажу визначається як будь-які речі – як рухомі, так і нерухомі, індивідуально визначені або родові [3, 17]. Так, В. П. Барбара під «товаром» розуміє лише окремі речі або їх сукупність (об'єкти природного походження та створені людиною матеріальні блага), які здатні за своїми властивостями задовольняти відповідні потреби людей [67, 241]. Із вказаною позицією не погоджується Р. О. Стефанчук, зазначаючи, що під поняттям «товар» доцільно розу-

міти речі, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки [7, 15].

Виходячи із змісту ст.ст. 655, 656 ЦК України, можна дійти висновку, що законодавець ототожнює поняття «майно» та «товар». Так, ч. 2 ст. 656 ЦК України вказує на те, що предметом договору купівлі-продажу можуть бути також і майнові права. Ст. 656 ЦК України прямо відносить майнові права до категорії товарів. Тому норми ЦК України дають підстави визначити товар як «майно у вигляді речей, сукупності речей, майнових прав та обов'язків».

Визначаючи поняття «товар» через категорію речі та окремо — через категорію майнових прав, стикаємося з тим, що поняття «річ» за обсягом не включає в себе поняття «майнові права», що суперечить ч. 2 ст. 190 ЦК України. Так, відповідно до ч. 2 ст. 190 ЦК України, майнові права є неспоживчою річчю та визнаються речовими правами. Із врахуванням змісту ч. 2 ст. 190 ЦК України, поняття «річ» має включати в себе поняття «майнові права».

У цьому випадку до уваги слід взяти норму ст. 179 ЦК України, яка має спеціальний характер. Так, відповідно до ст. 179 ЦК України, річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки. Із зазначеної норми чітко зрозуміло, що майнові права не є предметом матеріального світу, а отже, не можуть бути віднесені до категорії речей у договорі купівлі-продажу.

Норми ст. 656 ЦК України дозволяють продавцю на момент укладення договору купівлі-продажу не мати товар у власності. Такий товар може бути придбаний або набутий продавцем і після укладення договору, у майбутньому. Положення ст. 656 ЦК України момент укладення договору купівлі-продажу не пов'язують з наявністю товару у власності продавця.

Право вимоги теж може бути предметом договору купівлі-продажу — за умови, якщо воно не має особистого характеру. Якщо інше не передбачено договором або законом, до купівлі-продажу права вимоги будуть застосовуватися загальні положення про відступлення права вимоги.

Предметом договору купівлі-продажу може бути будь-яке майно, за виключенням майна, що не може перебувати у власності суб'єктів цивільного права. Так, відповідно до Додатку № 1 до Переліку видів майна, що не може перебувати у власності громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій та юридичних осіб інших держав на території України, затвердженого Пос-

тановою Верховної Ради України від 17 червня 1992 р. № 2471-ХІІ, не може передаватися у власність громадян, громадських об'єднань, міжнародних організацій, юридичних осіб інших держав на території України таке майно, як:

1. Зброя, боєприпаси (крім мисливської і пневматичної зброї, для якої визначений спеціальний порядок набуття права власності, і боєприпасів до неї, а також спортивної зброї і боєприпасів до неї, що придбаваються громадськими об'єднаннями з дозволу органів внутрішніх справ), бойова і спеціальна військова техніка, ракетно-космічні комплекси.
2. Вибухові речовини й засоби вибуху. Всі види ракетного палива, а також спеціальні матеріали та обладнання для його виробництва.
3. Бойові отруйні речовини.
4. Наркотичні, психотропні, сильнодіючі отруйні лікарські засоби (за винятком отримуваних громадянами за призначенням лікаря).
5. Протиградові установки.
6. Державні еталони одиниць фізичних величин.
7. Спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації.
8. Електрошокові пристрої та спеціальні засоби, що застосовуються правоохоронними органами, крім газових пістолетів і револьверів та патронів до них, заряджених речовинами сльозогінної та дратівної дії [8].

Таким чином, нами було досліджено складну та багатовимірну проблематику особливостей сторін та предмета договору як елементів договору купівлі-продажу. В результаті дослідження формулюємо такі висновки.

Ознаки обмеження свободи договору наявні за умови, коли має місце зобов'язання щодо укладення договору купівлі-продажу, яке виникає на підставі вимоги до продавця, передбаченої законодавством, або за умови взяття на себе добровільного зобов'язання.

Законодавець під терміном «предмет договору» має на увазі його об'єкт, а саме товар.

Цивільний кодекс України, розкриваючи поняття предмета договору купівлі-продажу через поняття «товар», не дає тлумачення змісту останнього, що призводить до певних непорозумінь у правозастосуванні. Тому загальний аналіз норми ЦК України дає підстави визначити товар як майно у вигляді речей, сукупності речей, майнових прав та обов'язків.

Своєю чергою, визначаючи поняття «товар» через категорію речі та окремо через категорію майнових прав, можна дійти висновку, що понят-

тя «річ» за своїм обсягом не передбачає поняття «майнові права», а це суперечить ч. 2 ст. 190 ЦК України.

Отже, чинне законодавство у сфері регулювання купівлі-продажу потребує уважного перегляду та вдосконалення.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 461.
2. Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 47. – Ст. 642.
3. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга вторая: Договоры о передаче имущества. Изд. 4-е, стереотипное. – М.: «Статут», 2002. – С. 23.
4. Иоффе О. С. Избранные труды. – В 4 т. – Т. III Обязательственное право. – СПб.: Издательство «Юридический центр «Пресс», 2004. – С. 250
5. Господарський кодекс України // Офіційний вісник України. – 2003. – № 11. – Ст. 462.
6. Проблемні питання у застосуванні Цивільного та Господарського кодексів України / За ред. Яреми А. Г., Ротаня В. Г. – К.: Реферат, 2005. – С. 241.
7. Договірне право. Особлива частина: Навч. посібн. / Т. В. Боднар, О. В. Дзера, Н. С. Кузнецова та ін.; за ред. О. В. Дзери. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – С. 15.
8. Постанова Верховної Ради України «Про право власності на окремі види майна» від 17 червня 1992 р. № 2471-XII // Відомості Верховної Ради України, 1992. – № 35. – Ст. 517.

УДК: 346.3

Вавженчук С. Я. Логічні межі понять сторін та предмета договору як елементів договору купівлі-продажу

У цій статті автор звертає увагу на ряд аспектів правового регулювання і з'ясування окремих проблем щодо договору купівлі-продажу. При цьому визначає ознаки та елементи договору купівлі-продажу, приділяє увагу складній юридичній природі договору купівлі-продажу.

Ключові слова: договір, купівля-продаж, зобов'язання.

Вавженчук С. Я. Логические рамки понятий сторон и предмета договора как элементы договора купли-продажи

В данной статье автор обращает внимание на ряд аспектов правового регулирования и определения отдельных проблем касательно договора купли-продажи. При этом дает определение особенностям и элементам договора купли-продажи, уделяет внимание сложной юридической природе договора купли-продажи.

Ключевые слова: договор, купля-продажа, обязательство.

Sergiy Y. Vavzhenchuk. Logical limits of the notions of the parties and the subject of contract, as the elements of a sales contract

The article analyzes a series of aspects of legal regulation and identifies individual issues regarding the sales contract. Therewith, it identifies peculiarities and elements of the sales contract, pays attention to its difficult legal nature.

Key words: contract; sales; commitment.

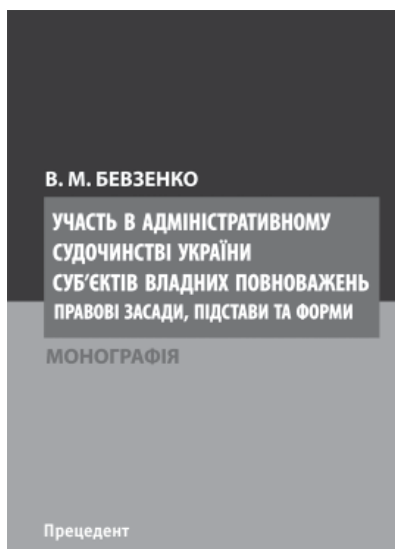
НОВИНКА

Бевзенко В. М.

Участь в адміністративному судочинстві України суб'єктів владних повноважень: правові засади, підстави та форми: монографія / В. М. Бевзенко. – К.: Прецедент, 2010. – 475 с. – Бібліогр.: с. 439-475.

ISBN 978-966-520-142-7

Ціна – 38 грн.

У монографії досліджено виникнення, розвиток і сутність сучасного вітчизняного адміністративного судочинства, розглянуто існуючі концепції адміністративного процесу. Увага приділена таким визначальним для новітнього адміністративного процесуального права поняттям та категоріям, як публічно-правові відносини, суб'єкт владних повноважень, публічна адміністрація, публічна діяльність.

Розкриваються владно-публічні повноваження Президента України, Верховної Ради України, органів судової влади, інших державних і недержавних суб'єктів владних повноважень. Основний предмет дослідження – участь суб'єктів владних повноважень в адміністративному судочинстві України. Виходячи із положень чинного національного законодавства, обґрунтовуються форми участі цих суб'єктів в адміністративному судочинстві; характеризуються особливості здійснення органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їх посадовими і службовими особами адміністративної процесуальної правосуб'єктності.

Книга стане в нагоді науковцям-правникам, представникам органів державної влади та місцевого самоврядування, об'єднань громадян, процесуальним представникам, викладачам, аспірантам, студентам, усім, хто цікавиться проблемами сучасного адміністративного судочинства.